

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Кафедра мовної підготовки іноземних громадян

Ministry of Education and Science of Ukraine
Sumy State University
Department of Language Training of Foreign Citizens

«Наукова спільнота студентів XXI століття»

**Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної студентської
конференції
(16–17 квітня 2019 року, м. Суми)**

**II All-Ukrainian Scientific and Practical Student Conference
«Scientific Community of the Students of the XXI Century»
(Sumy, April 16–17, 2019)**

Суми
Сумський державний університет
2019

4. Onam. *Wikipedia, the Free Encyclopedia.* URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Onam> (Accessed 14.04.2019).
5. Vishu. *Wikipedia, the Free Encyclopedia.* URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Vishu> (Accessed 14.04.2019).

ІСТОРИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Альхассан Х., студентка МЦ.м-745, Нігерія
Науковий керівник: Л. А. Кулішенко, к. філол. наук, м. Суми, СумДУ

Зрозуміти душу народу, його історичний шлях просторами вічності допомагають характерні для його мови поєднання слів – фразеологізми. Українська мова славиться багатю фразеологією. Це усталені в мові вислови, прислів'я й приказки, різні жартівливі й анекдотичні вирази, крилаті слова тощо. У них відбита глибока мудрість народу, його вікова культура, боротьба проти неправди; виражено ставлення до праці, науки; засуджуються негативні риси людини.

«Виразні семантико-стилістичні якості фразеологізмів – їх образність, картинність, жива внутрішня форма – відсвіжують мовлення, роблять його невимушеним, соковитим, містким, дотепно-влучним» [4, с. 250]. Наприклад: *бігати як курка з яйцем, під лежачий камінь вода не тече, держи язик за зубами* тощо.

Для студентів-іноземців досить пізнавальним є ознайомлення з такими стійкими сполуками, оскільки вивчення фразеології надає можливості розкриття матеріального та духовного життя українського народу.

У стійких сполуках відбито ставлення українського народу до етичних проблем, бо цінності становлять основу життєдіяльності людини і суспільства в цілому. У сучасному розумінні цінності – це ідеї, норми, процеси, відносини матеріального і духовного порядку, які мають задовольняти певні потреби людей. Іншими словами, цінностями є моральні основи для поведінки. Таким чином, система цінностей визначає сутність як людини, так і певної спільноти, направленість їхніх дій і вчинків.

Вчені поділяють цінності на національні та загальнолюдські. Під пріоритетними загальнолюдськими цінностями розуміють самоцінність людини і людського життя, любов, сім'ю, дітей, щастя, волю, рівність, справедливість, мир. Вони не виникають спонтанно, а передаються через традиції, звичаї, побут, мораль, спосіб життя, а також через моральний досвід людей [3, с.166].

Найкраще мудрість народу, морально-етичні настанови передають прислів'я та приказки. На особливу увагу заслуговують ті прислів'я, які вчать абсолютній цінності – добру: *добре ім'я краще багатства; добре роби – добре й буде; від добра ніхто не тікає* тощо. Про життя як найбільшу цінність кожної людини, про його складнощі йдеться у таких виразах: *життя прожити – не поле*

перейти; де є життя, там є й надія; ніхто не знає, що його в житті чекає; де просто, там живуть років зо сто. Розум, знання та вміння людини як позитивні характеристики відображені у таких сталих сполуках: грамоти вчиться— завжди пригодиться; грамотний – видючий і на все тямущий; знання робить життя красним; розум – скарб людини; що знаєш, що вмієш, те за плечима не носить.

Кожного дня українці вживають фразеологізми, навіть не задумуючись над їх походженням. А варто підкреслити, що більшість фразеологізмів мають досить цікаву історію. Врешті-решт вони відзеркалюють багатство нашої мови та історичне минуле нашого народу, тому необхідно знати їх походження.

Інтерес до фразеології зріс у середині ХХ століття. Найвідомішими українськими дослідниками є такі: Б.Ларін, Ю.Прадід, Л.Авксентьев, М.Алефіренко, Л.Скрипник, Л.Удовиченко, В.Ужченко тощо.

Діяльність цих науковців сприяє розкриттю особливостей історичних фразеологізмів. Наприклад, фразеологізм *бити чолом* сягає часів Київської Русі, оскільки тоді існував такий звичай: звертаючись до князя, русичі низько кланялись, інколи сягаючи чолом землі. Відтоді у мові закріпився вислів *бити чолом* – кланятись комусь, звертатись з проханням.

А такий стійкий вислів, як *виносити сміття з хати* розкриває вірування слов'ян, оскільки наші пращури вважали, що сміття з хати потрібно спалювати, а не викидати, бо злі люди можуть

використати його для чаклунства. У переносному значенні *виносити сміття з хати* означає розголошувати, виносити на людський суд сімейні суперечки [1, с. 17].

Фразеологізм *хоч кілок на голові теши* вживають для характеристики впертої, нерозумної людини. Кілок в українській міфології був здебільшого оберегом. Кілок оберігав людину від нечистої сили. Імовірно, такі риси характеру, як впертість, настирливість, давні слов'яни вважали проявами хвороби.

Перемивати кісточки. Вислів пов'язаний із стародавнім обрядом перепоховання. Через кілька років після смерті, щоб очистити душу померлого від гріхів і зняти з неї закляття, останки викопували і перемивали. Такий обряд супроводжувався спогадами про покійника, оцінками його характеру, вчинків, справ тощо. Це зумовило те, що фразеологізм *перемивати кісточки* набув переносного значення – пліткувати, пересуджувати [1, с. 70].

Посилати по рушники. *Стати на рушник*. В українців рушник – символ злагоди, подружньої вірності, працьовитості, гостинності, надії, прощання. Рушники були невід'ємним атрибутом весілля: ними пов'язували молодих, старостів, сватів. Готуючись до одруження, дівчина вишивала декілька видів рушників. Якщо вона давала згоду на шлюб під час сватання, підносила старостам на тарелі два рушники, складені навхрест. Тому вислів *посилати по рушники* означає просити руки дівчини у неї та її батьків, сватати. Інший рушник, найкрасивіший і найдорожчий, дівчина вишивала, щоб стати

на нього з милим у церкві під час шлюбної церемонії. Звідси походить інший фразеологізм – *стати на рушник*, тобто взяти шлюб, одружитися [1, с. 74-75].

Такі науковці, як О. Пономарів, С. Дорошенко, В. Коптілов, досліджували саме фразеологізми козацької доби.

Роль козацтва та Запорозької Січі в історії України унікальна і не має аналогів в історії інших народів. На певному етапі історичного буття України козацтво, яке виникло стихійно, взяло на себе найважливіші завдання, що стояли перед усією нацією, виступило провідною організаційною силою в їх здійсненні. За часів козацтва українська культура вийшла на новий рівень, виникло безліч фразеологізмів. Наведемо деякі з них.

1. *Для служби*. Багато людей приходили на Січ, але чому? Щоб стати козаком і разом із товаришами-січовиками захищати Україну, її людей від загарбницьких нападів. А самі козаки на таке питання одностайно відповідали: «Для служби, по стародавньому козацькому звичаю».

2. *Коли козак не козак*. Козак переставав бути вільним молодцем, курінним товаришем, коли одружувався. Після цього він, як казали козаки, ставав одруженим. Іншими словами – рядовим мешканцем Запоріжжя.

3. *Звідкіля ти, козаче?* Січовий уклад життя вимагав від козаків виховувати у собі сміливість, простоту, відвагу, братське ставлення до інших запорожців, які себе називали «лицарями».

Вважали себе не останніми людьми. У Москві, у Сенаті вважали, що козаки не ставить себе нижче за шляхту. Тому козак, де б він не був, з гордістю і повагою промовляв, що він із славної Запорізької Січі.

4. *Візьмемо своєї землі.* У запорозьких козаків існував звичай: вирушаючи у бій, брати з собою жменьку рідної землі. Вона, за їхнім розумінням, рятувала не тільки від смерті, але й допомагала козаку вийти переможцем над ворогом. Отже, готуючись у похід, запорожці казали: «Візьмемо своєї землі у чоботи під ноги».

5. *Будемо скурвого сина бити.* На Січі тяжко карали тих, хто скоїв злочин. Ось як це робили: коли, наприклад, козак у козака щось поцупив, винуватця прив'язували до стовпа на січовому майдані, давали йому напоїв-наїдків, а потім били замашними киями, примовляючи: «А що ж, скурвий сину, горілкою тебе напували? Як тебе напувать, то треба й бити...» І хоч за таке злодійство в козацькому середовищі не «карали на горло», та часто-густо швидкого на руку до чужого добра чекав страшний кінець: його забивали до смерті. На Січі, так би мовити, офіційно присуджувалася смертна кара за вбивство козаком козака, за втечу з поля битви. «На горло карали» за мужеложество і скотоложество...

6. *Копійку на карнавку.* На Січі козаки жили в куренях та у зимівниках. На території останніх були хати й бурдюги, в яких переважно мешкали люди піддані Січі. Курінь на Січі міг вмістити зразу 600 і більше чоловік. Зимівник значно менше, так само і бурдюг. Але звичаї там були однакові. Обід в січовому курені. На

почесному місці під образами сидить курінний отаман. Кухарі подають страви, серед яких є й риба. Риб'ячу голову кладуть перед отаманом, такий звичай, бо й отаман голова куреня. Ось курінний встає із-за столу, значить, обід скінчено. Піднявшись, отаман кладе карнавку (одну копійку) на стіл, присутні роблять те ж саме. Якщо в кого з козаків є бажання дати більше – дає. І отаман, і запорожці, вклонившись Богу, подякувавши кухарям за обід, розходяться із куреня по Січі. У пустому курені кухар збирає карнавочні гроші до купи. Потім мандрує на базар, щоб закупити харчі для козаків [2, с. 75].

Вплив козаччини не міг не позначитись на приказках та прислів'ях про життя, звичаї і подвиги козаків, про козацьких ватажків, про козацьку зброю. Наприклад: *«Де байрак – там і козак»*; *«Де козак – там і слава»*; *«З роду- віку козак не був і не буде катом»*; *«Козак журби не має»*; *«Козак мовчить, а все знає»*; *«Не втекти козаку від Січі»*; *«Козацькому роду нема переводу»*; *«Місяць – козаче сонце»*; *«Степ та воля – козацька доля»*; *«Як череді без личмана, так козакам без гетьмана»*; *«Показав Богун панам дорогу, ледве вибралась здорові»*; *«Од Богдана до Івана не було гетьмана»*; *«Славний козак Максим Залізняк – славніше є Запорожжя»*; *«Хто про що, а він про Наливайка!»*; *«До булави треба і голови»*; *«Січ – мати, а Великий Луг – батько»* [5, с. 7].

Досить часто у фразеологізмах використовувались імена найвизначніших козаків, старшини, гетьманів. Серед них і Максим

Залізняк, Іван Богун, северин Наливайко тощо. Богдан Хмельницький – це гетьман, слава про якого сягала далеко за межі України. За часи його гетьманства було складено безліч фразеологізмів, які розповідають про його правління, про подвиги, про взаємовідносини з іншими державами. Наприклад, фразеологізм *висипався хміль із міхата* *наробив ляхам лиха* свідчить про те, що його дуже боялися ляхи, бо Хмельницький на полі бою не жалів нікого.

Отже, історичні фразеологізми, зокрема козацькі, розкривають сторінки життя наших славних пращурів, їх побут та вірування. Значна кількість фразеологізмів широко використовується в публіцистиці, сучасній літературі, а також займає почесне місце в сучасній українській мові.

Список літератури

1. Забіяка В.А., Забіяка І.М. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування: практ. посіб. / В.А. Забіяка, І.М. Забіяка. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 304 с.
2. Костюк А.В., Дунаєвська Л.В. Джерела української фразеології / А.В. Костюк, Л.В. Дунаєвська // Студії з лексикології, граматики і лінгводидактики: Збірник статей. – Вінниця, 1999. – С. 73-78.
3. Кулішенко Л. А. Вивчення фразеології як джерело національного виховання студентів економічних вишів / Л.А. Кулішенко // Світогляд – філософія – релігія. – 2014. – Вип. 5. – С. 162-171.

4. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
5. Шмулик С. Фразеологічне багатство нашої мови / С. Шмулик // Українська мова та література. – 2001. – Жовт. (№ 40). – С. 6-7.

УСТАРЕВШАЯ ЛЕКСИКА КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО КОЛОРИТА В СОВРЕМЕННОЙ ПРОЗЕ

*Амирова Альфия, студентка 4-го курса филологического факультета, БрГУ им. А. С. Пушкина», г. Брест
Научный руководитель: Т. М. Лянцевич, к. филол. наук, доцент, г. Брест, БрГУ им. А. С. Пушкина*

Хорошо написанные исторические романы
стоят больше курсов истории.
Оноре де Бальзак

Жанр исторического романа неизменно привлекает внимание читателей самых разных поколений и сфер интересов. Погрузиться в мир прошлого нам позволяет лексический уровень языковой ткани художественного произведения, а именно устаревшая лексика, которая наряду с неологизмами входит в пассивный словарный запас лексической системы современного русского языка.

Устаревшие слова – это «слова, вышедшие из активного употребления, но сохранившиеся в пассивном словаре и в